

*Відділ культури і туризму Добропільської міської ради
Добропільська міська ЦБС
Центральна міська бібліотека*

МІСТО ДОБРОПІЛЛЯ В РОКИ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1920 РР.)

Краєзнавчий посібник

2017 р.

Краєзнавчий тематичний посібник присвячений 100-річчю подій Української революції 1917 – 1921 років. Зібрана інформація розкриває події, що відбувалися в цей період на території сучасного міста Добропілля. Список літератури згруповано за видами видань в алфавітному порядку. Розрахований на широке коло користувачів, які цікавляться історією рідного краю.

Наприкінці XIX – початку XX ст. більша частина території сучасного Добропільського району відносилась до Бахмутського повіту Катеринославської губернії. Невелика частина (сучас. Золотоколодязька та Нововодянська сільради) відносились до Ізюмського повіту Харківської губернії. На початку XX ст. на Добропільщині було 147 поселень. Серед найбільших – Золотий Колодязь, Криворіжжя, Святогорівка, Добропілля, Шилівка.

У 1910 – 1912 рр. поблизу Святогорівки були виявлені величезні запаси вугілля. Російсько-Бельгійське акціонерне товариство на землях, орендованих у поміщиків Розгона, Єніна та Парасковіївської сільської громади, у 1912 р. заснувало Ерастівський рудник. Тоді ж на правому березі р. Бик інженер Гребеньов та штейгер Подольський (колишній службовець у Єніна) заснували Святогорівський рудник. Гірничопромисловці півдня Росії порушили питання про будівництво залізничної колії від станції Гришине до цих рудників. У липні 1913 р. царський уряд дозволив будівництво цієї вітки. У 1914 р. було розпочато будівельні роботи, а наступного – залізничну колію здали в експлуатацію. Кінцевий пункт – станція Добропілля – знаходилася в 3 – 4 км від рудників. Від Ерастівського рудника вугілля сюди возили гужовим транспортом, від Святогорівського – конкою. З 1914 р. рудники почали називати Добропільськими. Навколо рудників поступово виникли робітничі селища.

Перша світова війна, що розпочалась у 1914 р., спричинила глибокі кризи – соціально-економічну та суспільно-політичну. Життя стало нестерпним – робочий день зростав, а заробітна плата шахтарів зменшувалась через штрафи за найменші провини. Наприкінці 1916 р. почалися страйки шахтарів Святогорівського та Ерастівського рудників, які вимагали підвищення заробітної плати, покращення умов праці

та побуту. Подібні страйки з аналогічними вимогами у цей час відбувались на інших шахтах Донбасу.

23 лютого в Петрограді – тодішній столиці Російській імперії – розпочались мітинги та демонстрації, спричинені відсутністю в місті хліба та продовольства. Царський уряд не міг контролювати ситуацію. Російський імператор Микола II відмовився від влади. Влада перейшла до рук **Тимчасового уряду**.

У Києві 3 – 4 березня 1917 р. була створена **Центральна Рада** на чолі з М. Грушевським. Її мета – досягнення Україною автономії у складі Росії.

Новина про революцію в столиці швидко долетіла Донбасу. У великих містах на вулицях виголошували промови, серед людей поширювали багато листівок, співали революційні пісні, спалювали портрети царя. Робітники Добропільських копалень також з радістю зустріли цю новину. Населення сподівалось, що із поваленням самодержавства їхнє життя має покращитись. Але цього не сталося. Криза тільки поглиблювалась.

Старі органи влади – царські – ліквідовувались. Створювались нові. До новообраного волосного комітету було обрано поміщиків Єніна та Розгона, а також заможних селян. На Донбасі, як і всюди, створювались *ради робітничих і солдатських депутатів*. Провідну роль у цих радах відігравали меншовики та есери – політичні партії з поміркованими поглядами, на відміну від більшовиків.

На Донбасі жодна політична партія не мала впливу на робітників. Особливо активну пропаганду серед шахтарів Добропільських рудників розгорнула більшовицька партія. 3 травня 1917 р. тут почав діяти її осередок.

Територія Донбасу була розподілена на сфери впливу між більшовиками, есерами та меншовиками. У Гришиному, наприклад, (сучас. Покровськ) загальний настрій був настільки антибільшовицький, що більшовики не могли проводити відкриту політичну діяльність до липня 1917 р. Були розповсюджені чутки, що більшовики – це німецькі шпигуни, які прагнуть поразки Росії у війні (Першій світовій) і відновити владу царя. Настрої робітників Донбасу коливались то вліво (соціалістичні партії), то вправо (національні партії).

Вплив більшовиків почав зростати восени 1917 р. В міру того, як в країні наростала загальна криза, а Тимчасовий уряд не міг з нею впоратись, більшовики посилили свою агітацію. Партія більшовиків стала дуже популярною.

Проти ночі 25 жовтня 1917 р. більшовики здійснили переворот: усунули Тимчасовий уряд і проголосили встановлення радянської влади. На чолі радянського уряду постав **В. Ленін**. Більшовики почали впроваджувати свою програму, яка мала популістський характер – земля селянам, фабрики – робітникам.

Центральна рада в Києві засудила більшовицький переворот в Петрограді і проголосила свій 3-й універсал про створення **Української народної республіки** у складі 9 губерній. Серед них – Катеринославська, в адміністративних кордонах якої було Добропілля. Центральній раді вдалось придушити виступ більшовиків у Києві.

Жовтневий переворот в Петрограді – каталізатор збройної боротьби на Донбасі. За допомогою Радянської Росії більшовики у грудні 1917 р. проголосили у Харкові Радянську Україну. У перші дні після перевороту радянська влада була встановлена мирним шляхом у Горлівці, Дружківці. 31 грудня 1917 р. більшовики на Ерастівському руднику та навколишніх селищах проголосили встановлення радянської влади. Втім, власники

шахт її не підтримали. Відмовились вивозити видобуте вугілля на залізницю. Між власниками копалень та робітниками почались конфлікти, особливо після того, як більшовики ініціювали створення робітничого контролю. Це була помста робітників. Колишніх підприємців робітники виганяли з шахт, обкрадали, били, чинили акти самосуду. Агресія також була спрямована проти інженерів, майстрів. У поміщиків забирали землю.

Війна між військами Центральної ради та більшовиками, завершилась **захопленням більшовиками всієї України, у т.ч. Донбасу**. Наприкінці січня 1918 р. Центральна рада була змушена залишити Київ. Останнім її рішенням було проголошення 4 універсалу про незалежність УНР.

Незабаром після приходу до влади більшовиків шахтарі Донбасу відчували, що новий уряд позбавив їх свободи. Нові більшовицькі керівники скоро стали не менш жорстокими, ніж попередні, і в скрутні часи викидали робітників на вулицю. Деякі члени партії почали поводитися як диктатори, і ті, хто вступив до партії, дослухаючись до веління часу, тепер відвернулися від неї. Був встановлений «червоний терор» – репресії проти підприємців, поміщиків, політичних опонентів.

Донбас потрапив під перехресний вогонь двох ворогуючих сил. Київ став центром руху за незалежність України, який представляла Центральна Рада, а Новочеркаськ – столиця Дону, набув ролі столиці білого руху, яка прагнула відновити старі імперські порядки і боролася проти більшовиків. Саме на Доні в грудні 1917 року була сформована **Добровольча армія**, найсильніше антибільшовицьке озброєне формування у громадянській війні, яку в 1918 році очолив генерал А.І. Денікін.

Ситуація ще більше ускладнювалась тим, що на Донбасі, як і на більшій частині України, численні озброєні загони з невідомою чи вкрай непевною ідеологічною орієнтацією дуже скоро скористалися громадянською війною і почали грабувати

безпорадне населення. На Катеринославщині діяли загони отамана Григоренка, які напали на представників більшовицької влади, поміщиків. Ці ж загони здійснювали безчинства у Добропільському районі.

Представники Центральної ради у лютому 1918 р. в Бресті уклали угоду з Німеччиною про мир. Відповідно цього документу Німеччина погоджувалась надати військову допомогу Центральній раді для боротьби з більшовиками.

2 березня 1918 р. Центральна рада повертається до Києва. Незабаром територію України було **окуповано австро-німецькими військами**. На території селищ Добропільських копалень ці війська з'явилися навесні 1918 р. Населення було дуже незадоволене цим, оскільки мало постачати продовольство німцям та австрійцям. Нерідко німці та австрійці грабували місцевих жителів.

29 квітня 1918 р. за підтримки німецького командування в Києві відбувся державний переворот. До влади прийшов гетьман **Павло Скоропадський**, який спирався на німецькі війська.

Окупація Донбасу німецькими та австрійськими військами та державний переворот Скоропадського у квітні 1918 р., який скинув Українську Центральну Раду, допомогли відновити старий режим на шахтах і заводах. Керівники-втікачі повернулися відновлювати свої шахти. Робочий день був збільшений, платню зменшено, профспілки проігнорували чи закрили, а страйки фактично оголосили незаконними. Старий режим відновили й у селах. Землю повертали поміщикам.

Капітуляція Німеччини у Першій світовій війні *восени 1918* р. ослабила владу Скоропадського в Україні. На зміну Гетьманату, який було повалено 14 грудня 1918 року, прийшла Директорія. Втім, її влада була номінальною, а не реальною. Директорія не змогла встановити контроль над всією територією

України. У листопаді 1918 р. більшовицька організація у Святогорівці проголосила **встановлення радянської влади**. Примусові заходи радянської влади та Червоної армії мали сильний негативний політичний вплив. Як і білі, Червона армія грабувала, конфіскувала та вбивала.

Але і більшовицька влада тут втрималась недовго. 23 травня 1919 р. рудники захопили **білогвардійці Денікіна**. Вони повернули конфісковані більшовиками землі та копальні колишнім власникам, адже саме на них спирався Денікін. Загін під командуванням місцевого поміщика Роговського вчинив розправу над робітниками Ерастівського рудника. Це вже була помста з боку поміщиків у відповідь на ті акти насилля, які чинили селяни та робітники. Особливо білі переслідували більшовиків. У с. Степанівці був заарештований місцевий лідер більшовиків – Печериця, незабаром його стратили. Донбас знову став сценою запеклої війни та класової помсти.

Селянські прагнення землі і свободи були сильніші, ніж поклики політичних сил та партій. Прагнення народу виявлялися здебільшого у формі озброєних виступів проти червоних, білих, німців, Скоропадського та Петлюри. Чинили опір «кожному можливому завойовнику». З'являлись різні загони, які походилися як найманці, приєднуючись то до одного, то до іншого табору, залежно від ситуації, і здійснювали такий самий терор, як червоні і білі. Найпомітнішим серед них був **рух Нестора Махна**, який базувався на козацьких традиціях незалежності і свободи.

У грудні 1919 р. відбувались бої за Донбас між Денікіним та більшовиками. Останні захопили Луганськ, Маріуполь, Волноваху. Війна зблизила більшовиків та шахтарів у цій боротьбі проти спільних ворогів – колишніх власників шахт та поміщиків, білогвардійців. 30 грудня 1919 р. частини червоного козацтва під командуванням Примакова захопила добропільські

рудники. На початку січня 1920 р. був створений Святогорівський ревком, що впроваджував політику «військового комунізму». Відбувалось вилучення зерна у селян, націоналізація землі, що означало конфіскацію земельних наділів у поміщиків та заможних селян і створення комун; копальні були також націоналізовані.

Після проголошення радянської влади, на території Добропільських рудників продовжували діяти загони отаманів-анархістів які не підтримували ані «білих», ані «червоних», хоча інколи утворювали тимчасові союзи, як наприклад отаман Махно з більшовиками для боротьби з «білими». Ці отаманські загони діяли відокремлено один від одного, часто вступали у збройні сутички між собою.

Восени 1920 р. Нестор Махно з невеликим, добре озброєним загonom проходив з півночі Луганщини до Дніпропетровщини через територію сучасного міста Добропілля по дорозі, яка проходила через Ганнівський місток до станції Добропілля. Отаман Григоренко зі своїми загонами влаштували засідку і відкрили по махновцям кулеметний вогонь. Нестор Махно разом з 300 бійців зумів розбити загін Григоренка.

Отже, Донбас постійно переходив з рук у руки — до червоних, до білих і до чорних отаманів-анархістів. Донбас перетворився на справжнє «Дике поле» кривавих розправ і жорстокості. За свідченнями, загинуло не менше 30 % шахтарів Донбасу. У грудні 1919 року більшовики говорили, що «цей економічний центр радянської республіки» «став тепер цвинтарем донецьких шахтарів і металістів».

Минуло чимало десятиліть з часу творення національно демократичної революції. Патріотичне піднесення розбурхало усі верстви народу України, в тому числі, і мешканців Доброго Поля. Проте ідея незалежності і суверенності Української держави у віках залишається незмінною.

Список літератури:

Енциклопедичні видання:

1. История городов и сел Украинской ССР. В двадцати шести томах. Донецкая область / Зав. редакцией В.М. Кулаковский; ред. Л.М. Задунайская, Л.М. Кузьменко и др.; худож.-оформление В.А. Кононенко. – Х.: Харьковская книжная фабрика им. М.В. Фрунзе, 1976. – Библиогр.: с. 310 – 327.
2. Історія міст і сіл Української РСР. В двадцяти шести томах. Донецька область / Зав. редакцією В.М. Кулаковський; ред.. П.С. Дишлевий, Л.М. Задунайська та ін.; худож. В.І. Юрчишин. – Х.: Харківська книжкова фабрика ім. М.В. Фрунзе, 1970. – Бібліогр.: с. 332 – 343.

Книги:

3. Белозёрское от хутора до города / ред. Ю. Лунина. - Краматорск: ЗАО «Офсет», 2013. – 248 с.: ил.
4. Годы и люди Донетчины: 2-е узд. доп. / Автор-составитель Виктор Иванович Ляшко; лит. Запись В.И. Кириленко, О.А. Кравченко. – К. Изд-во Европейского университета, 2004. – 501 с. : ил. 514.
5. Гончаренко Н.Г. В битвах за октябрь (март 1917 – март 1918гг.) Исторический очерк. Под ред. акад. АН УССР д-ра ист. Наук Н.И. Супруненко. Донецк, «Донбас», 1974.- 252с. *(з фонду Центральної районної бібліотеки)*
6. Добре Поле : Історико - краєзнавчий альманах .- Краматорськ, 2016.-152с. *(з фонду Центральної районної бібліотеки)*
7. Кузіна К.В., Лихолобова З.Г. Соціально-економічні процеси у моно профільних шахтарських містах Донбасу (1950-1980- ті роки). – Донецьк, 2010. – 335 с.

8. Курдюмова Е.А. Донбасс на подъёме. (1921 – 1925 гг.). Исторический очерк / Е.А. Курдюмова; под. ред. д-ра ист. Наук З. Г. Лихолобовой. – Донецк: «Донбасс», 1976. – 143 с.
9. Куромія, Г.Свобода і терор у Донбасі: Українсько-російське прикордоння, 1870 – 1990 –і роки / Г. Куромія; Пер. з англ. Г. Кьорян, В. Агеєв; передм. Г. Немирі. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2002. – 510 с.
10. Максимов А. М. На барикадах. (Исторический очерк). Под ред. докт. истор. наук А.В. Пяковского. Донецк, «Донбас», 1973.- 203 с. *(з фонду Центральної районної бібліотеки)*
11. Модестов В.В. Рабочие Донбасса в трёх русских революциях / В.В. Модестов. – М.: «Мысль», 1974. – 268 с.
12. Подолян В. Слово про Добропілля: роки, події, люди / В. Подолян ; ред. О. Кругленко. – Донецьк: «Донеччина», 2009. – 367 с.: іл.
13. Подолян В.В. Страницы истории Доброполя / В.В. Подолян; ред. А.С. Мостовая. – Краматорск: ЗАО «Офсет», 2013. – 324 с.: ил.
14. Потолов С.И. Рождение великана. Историко-краеведческий очерк / С.И. Потолов . – Донецк, «Донбасс», 1972. – 247 с.
15. Прокоф'єва Л. Т. Не змовкне слава: історико-краєзнавчий нарис про період громадянської війни в Донбасі (1917–1920 рр.). — Д .: Донбас, 1978. — 160 с. *(з фонду Центральної районної бібліотеки)*
16. Стальные пути Донбасса / автор. кол. М.И. Гусев, К.Х. Клименко, А.М. Максимов, Д.Я. Матюшенко, А.С. Хаимович; ред. кол. В.В. Приклонский, И.М. Жуков и др. – Донецк: Изд. «Донбасс», 1970. – 334 с.
17. Яковлев Г.Н. Никита Изотов / Г.Н. Яковлев. – М.: Мол. гвардия, 1989. – 236 с.: ил. – (Малая серия ЖЗЛ).

Статті з книг:

18. Бойко О.Д. Українські землі в роки Першої світової війни// Історія України: Навч. посіб. 3-тє видання, виправлене і доповнене / О.Д. Бойко. - К.: Академвидав, 2006. – Розд.10, § 10.6. – С. 308-315.
19. Грушевський М. Українське відродження // Ілюстрована історія України з додатками та доповненнями / М. Грушевський ; упор. Й.Й. Брояк, В.Ф. Верстюк. – Донецьк: ТОВ ПКФ «БАО», 2004. – Розд. 6. - С. 551 – 578.
20. Дингес О. Джон Хьюз / Олександр Дингес // Британець за походженням. – 1999. – 1 лип. – 16с.
21. Мельников С.С. Золотий Колодязь // Історія села Золотий Колодязь з часу заснування до 1991р. / С.С. Мельников. – Донецьк, 2009.-220с. *(з фонду Центральної районної бібліотеки)*
22. Миронов В. П. Его дорогие черты // Город в котором мы живём. (Попул. очерк) / В.П. Миронов. – Донецьк: «Донбасс», 1977. – С. 14 – 17.
23. Остафійчук В.Ф. Визвольно-революційна боротьба в Україні (1917-1920 рр.) // Історія України: сучасне бачення: Навч. посіб. / В.Ф. Остафійчук. – К.: Знання-Прес, 2002. – Розд. 6. – С. 175 – 207.
24. Україна в пореволюційну добу (1907 -1914 рр.) // Історія України: Посібник / За ред.. Г.Д. Темка, Л.С. Тупчієнка. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – Розд. 7, § 7.3. – С. 203 – 214.

Редакційна колегія:

Кузіна К.В. - викладач, доцент кафедри історії України
Донецького національного університету (м. Вінниця)

Шуман О.В. – зав. МБВ. Добропільської міської ЦБС

Хоружий Т.Н. – бібліограф Добропільської міської ЦБС

Бичкарьова С.І. - бібліотекар читального залу центральної
районної бібліотеки